

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával. Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

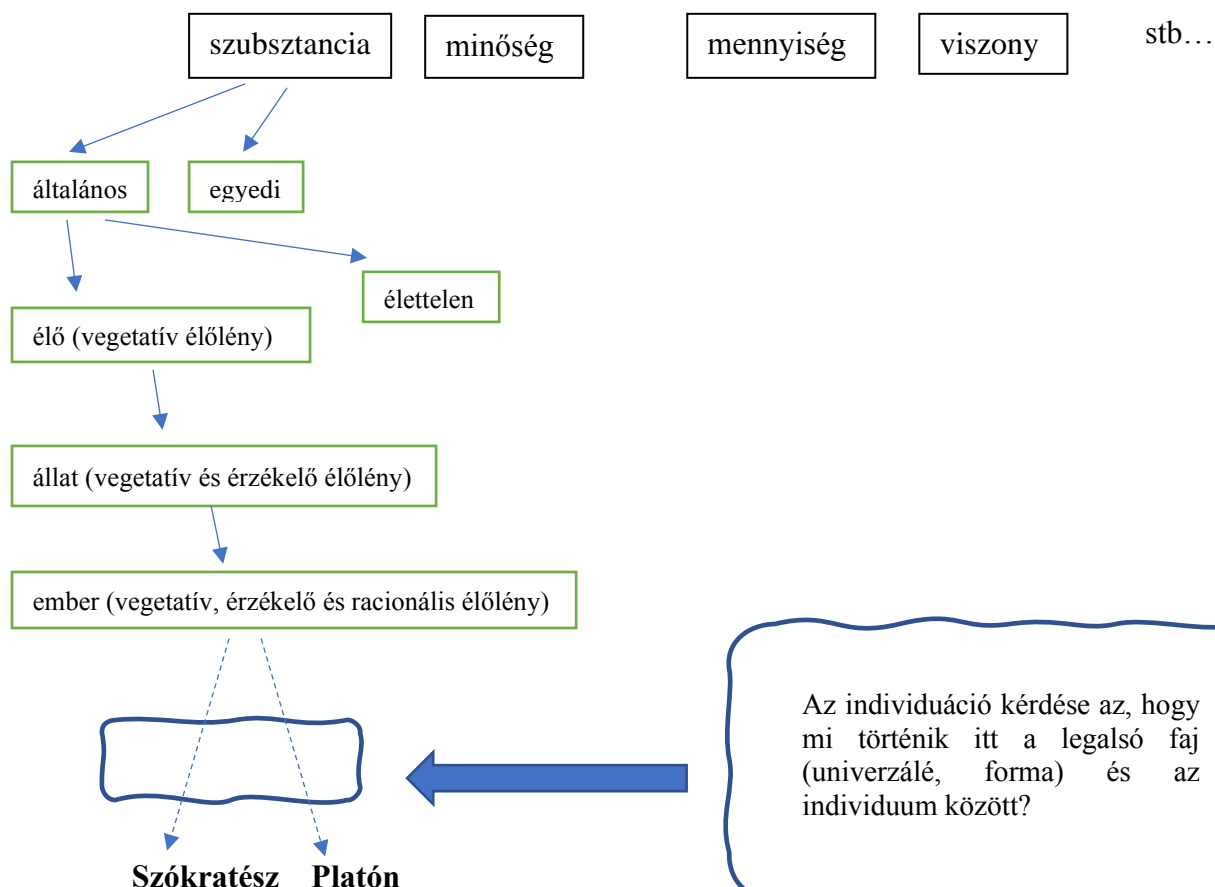
Simon József

Metafizika

4.1 lecke – 20 perc

**Az individuáció princípiuma a skolasztikus filozófiában
Duns Scotus 1**

A mai metafizikusok által az individuáció princípiumának, vagy másként: az egyediség alapelveként nevezett probléma évezredek múlta tekint vissza. Néhány lecke erejéig a téma középkori (skolasztikus) kezelésének néhány jellegzetes típusát vesszük végig. Jóllehet a középkori skolasztikus filozófia képviselői nagyon eltérő álláspontokat képviseltek az univerzálék lételméleti státuszát illetően, mégis elfogadták Arisztotelész ama nézetét, hogy a dolgok sajátosságait 10 végső kategória alá sorolhatjuk. Ez alapján a következő ábra segítségével szemléltethetjük az egyediség alapelveként kérdését:

Duns Scotus

A szemelvényeket saját fordításomban közlöm, a magyar verziók Duns Scotus Metafizika-kommentárjának modern kiadása alapján készültek:

Duns Scotus: *Quaestiones super libros Metaphysicorum Aristotelis. Ioannis Duns Scoti Opera Philosophica* (vols. III–IV), ed. by G. J. Etzkorn. St. Bonaventure, New York 1997-

Johannes Duns Scotus (1261-1308)
Justus van Gent 15. századi festménye

Az individualitás témáját több helyen tárgyalja a skót filozófus, jelen elemzésünkben abból a gondolatmenetből emelünk ki részleteket, melyeket az Arisztotelész *Metafizika* című művéhez írt kommentár tartalmaz. A valamikor 1298 és 1300 között keletkezett Metafizika-kommentár 7. könyvének 13. kérdése tárgyalja az egyediség alapelvét. E szövegben Scotus számot vet az egyediség alapelvével kapcsolatos álláspontokkal és itt vezeti elő a későbbiekben oly híres-hírhedté vált *haecceitas* (szó szerinti: 'ezség') terminust is.

Scotus az individuáció princípiumára vonatkozó, a 13. században közkeletű teorémák ismertetésével vezeti fel saját megoldását. E közkezen forgó elméleteket két nagy csoportra osztja a skót filozófus: egyesek mellett

érveltek, hogy az egyediség alapja valamely *pozitív entitás* (ez képezi a jelen lecke tárgyát), míg másik – különösképpen Genti Henrik – az egyediséget olyan *negációkra* vezette vissza, melyek magához az individuumokban instanciálódó természet lételméleti státuszához tartoznak, és nem az individuumok valamely pozitív vonásai (lásd 4.2 lecke!).

I. Pozitív entitások mint individuáció-magyarázatok

Az egyediség elvének valamely *pozitív* entitásban való megalapozása öt bevett megközelítés tárgyát képezte, ezek rendre

- 1) a járulékok megismételhetetlen konstellációját,
- 2) a mennyiséget,
- 3) az anyagot,
- 4) az aktuális egzisztenciát és
- 5) az individuum hatóokának szempontját

jelölték meg az individualitás princípiumának. E pozitív entitást szem előtt tartó tézisek cáfolata előtt Scotus a tézisek bizonyos közös vonására hívja fel a figyelmet:

Scotus tehát kiemeli az **akcidensek konstellációja, a mennyiség és az anyag** álláspontjait, és ezek ellen fogalmaz meg általános ellenvetéseket. Az általános ellenérvek Arisztotelésznek az **elsődleges szubsztanciákra** vonatkozó felfogásán alapulnak. Többek között arra mutat rá Scotus, hogy az elsődleges szubsztancia bármennyire is járulékok hordozója, e járulékok megléte indifferens az elsődleges szubsztancia lételméleti önállóságára vonatkoztatva.

In Metaph. Lib. VII, q. 13, n19

Világos, hogy az első két út azt állítja, hogy formálisan a járulék individualizál. A harmadikról általában azt állítják, hogy magába foglalja a másodikat, mivel az anyagban fennálló különbség különbözteti meg a potencialitás elve szerint a fizikai nemeket¹ [...]. Tehát az [a különbség], amely az individuumokat különbözteti meg, az ugyanazon elv alá eső részek különbsége, mely részek egyike a másikon kívül van, és befogadja a másik formáját. Azonban ezen különbözőséget az anyagban a mennyiség által tételezzük. A negyedik is járulékot állít [az individualitás princípiumának], ha azon létezés [esse] járulékként tételezzük. Az ötödik is, ha a szóban forgó 'szempont' járulék.

n20

Azt, ami a „formálisan a járulék általi” individuációra vonatkozó összes vagy legalább is első három véleményre nézvést közös, négy érvelő úton lehet megcáfolni.

A járulékok esetleges konfigurációjának klasszikus ellenvetése:

In Metaph. Lib. VII, q. 13, n27

[...] a szubsztancia, amennyiben nem változik meg, nem lesz nem-ez [...]

Vagyis a negációkat megfordítva így fogalmazhatunk: csak a szubsztancia lesz 'nem-ez'-zé amennyiben megváltozik: kizárólag a szubsztanciális változás implikál individuális különbséget. Ezzel szemben az akcidenziák megváltozása nem vonja maga után a szubsztancia 'ez'-ből 'nem ez'-zé válását, azaz az individuális differenciát. Ha a járulékok megváltozása individuális különbséget implikál, és a járulékok megváltozása nem vonja maga után a szubsztanciális változást, akkor egy és ugyanazon elsődleges szubsztancia két individuum volna, ami abszurd. Az akcidensek konstellációjaként általi individuáció ellen Scotus klasszikus érvet fogalmaz meg: egy individuumra valamely t_1 időpontban jellemző aktuális járulékkonfiguráció indifferens az individuumra nézvést:

az individuumot akár le is cserélhetnénk a járulékok konstellációjának változtat-lansága mellett.

In Metaph. Lib. VII, q. 13, n32

[...] soha sem áll ellentétben a teljes aggregátummal [értsd: a járulékok bizonyos konstellációjának egészével – SJ] önmagából fakadóan, hogy másban álljon fel, mint amiben fennáll.

A klasszikus tézist, miszerint az individuáció princípiuma az anyag, Aquinói Szent Tamás fogalmazza meg *A létezőről és a lényegről* című művének sokat idézett részletében:

Aquinói Szent Tamás: *A létezőről és a lényegről*, ford. Klima Gyula, Bp. 1990, 58.

Ezért tudnunk kell, hogy az anyag nem bármi módon véve az egyediség alapja, hanem csak a megjelölt anyag [*materia signata*]. Megjelölt anyagnak pedig a meghatározott dimenziók alatt szemlélt anyagot nevezem. És ez az anyag nem tartozik az embernek mint embernek a definíciójába, de beletartoznék Szókratészébe, ha Szókratésznek lenne definíciója.

Aquinói álláspontja szerint egy individuum összes általános sajátosságának hipotetikus elvétele után egy „meghatározott dimenziók alatt szemlélt anyag” maradna hátra,

mely kvantifikált anyag egyben az individuum egzisztenciájának csak rá jellemző alapja. Anyag – individualitás – egzisztencia: Aquinói szerint ez garantálja az egyedi létezők fennállását kategoriális-predikatív meghatározottságaikon túl.

Scotus itt az anyag Aquinói-féle individuációjának tézisével szemben hasonló módon érvel, mint amikor az akcidenziák téziséét cáfolta. Az individuum formájának alapul szolgáló anyag indifferens ezen individuumra nézvést: az individuum felcserélhető egy másikra, miközben megmarad ugyanazon anyag.

In Metaph. Lib. VII, q. 13, n40

A harmadik út ellen ugyanazok az érvek hozhatóak fel, mint a második ellen. Különösképpen így érvelek ez ellen: szám szerint ugyanaz az anyag, mely egy individuum formája alatt van, képes azt követően egy másik individuum formája alatt létezni. Ez tehát nem az, ami által két individuum különbözik és ami által ez-itt [van] ez-itt.

Kérdések:

1. Milyen jellegű pozitív entitásból vezették le a középkori gondolkodók az individualitás princípiumát?
2. Hogyan érvel Duns Scotus az ellen, hogy a dolgok egyediségét a járulékos sajátosságok konstellációja magyarázza?
3. Hogyan érvel Duns Scotus az ellen, hogy a dolgok egyediségét azon anyag különbsége magyarázza, mely „felveszi” az univerzális formákat?

Irodalom:

Simon József: *Létre nyílt lehetőség - Ismeretelmélet és metafizika Aquinói Szent Tamás és Duns Scotus filozófiájában*, Budapest, l'Harmattan, 2012, 132-152.